WIKIPEDIA

Kieli

Kieli on järjestelmä, jossa ihminen ilmaisee ajatuksensa kielellisillä merkeillä, abstraktioilla. Näitä merkkejä nimitetään kielellisiksi ilmauksiksi. Puhutuissa kielissä kuuluvia (auditiivisia) merkkejä tuotetaan puhe-elimillä. Kirjoitetussa kielessä kielelliset ilmaukset on tehty silmin nähtäviksi eli luettaviksi. Viitotuissa kielissä kielelliset ilmaukset ovat visuaalisia, eivät auditiivisia. Eri kieliä tutkii kielitiede. Kognitiotiede tutkii kieltä hieman erilaisesta näkökulmasta: biolingvistiikka tutkii niitä ihmisaivojen rakenteita jotka tuottavat kaikki kielet ja niiden samankaltaisen perusrakenteen.

Ote latinankielisestä Raamatusta vuodelta 1407.

Kieli on viestinnän ja abstraktin ajattelun väline. Se mahdollistaa abstraktina ajatteluna tulevaisuuden ja menneisyyden käsittelyn. Kieli siis laajentaa ja tehostaa niiden vasteiden määrää, joilla yksilö voi sopeutua ympäristöönsä, erityisesti yhteisönä, yhteistyötä tekevänä yksilöiden kokonaisuutena. Kielen syntyminen on ilmeisesti ollut laukaiseva tekijä tieteen, taiteen ja tekniikan syntyyn.

Kieltä on pidetty eräänä olennaisena erona ihmisen ja muiden eläinten välillä. Useimmat eläimet tosin viestivät jollakin tavalla, mutta ihmiskieli on kehittynyt selvästi pisimmälle. Eräät kädellisten yksilöt, kuten simpanssit ja gorillat, ovat ihmisten koulutuksessa oppineet ilmaisemaan monimutkaisiakin käsitteitä viittomilla.[1][2]Eläinten ja hyönteisten viestintä tapahtuu myös kemiallisen "kielen" välityksellä, esimerkkinä reviirin rajojen merkitseminen hajuilla. Kemiallisella kielellä on merkitystä myös ihmisten viestinnässä. Ihmisellä on esimerkiksi kyky tunnistaa jollain merkitystä omaavalla tasolla vastakkainen sukupuoli, jolla on mahdollisimman erilainen immuunijärjestelmä. Evoluution kannalta tämä takaa jälkeläisille mahdollisimman monipuolisen immuunijärjestelmän, siis eloonjäännin.

Sisällysluettelo

Luonnolliset kielet

Luonnollinen kieli on ”luonnollinen” kolmessa eri mielessä:[3]

- Se on kehittynyt vuosituhansien aikana jossakin ihmisyhteisössä.
- Se on jonkun yksilön ensikieli eli äidinkieli, jonka hän on lapsena omaksunut (ei opiskellut tietoisesti).
- Sitä käytetään erilaisissa tilanteissa yhteydenpitovälineenä ja maailman hahmotustapana.

Luonnollisen kielen ominaispiirteitä ovat:[4]

- Äänellisyys, eli kieli välittyy ensisijaisesti puhe-elinten avulla muodostetun äänen avulla (tästä poikkeuksena viittomakielet).
- Sisällön riippumattomuus muodosta, eli esimerkiksi sana *lapsi* ei mitenkään muistuta lasta.
- Sisällön ja muodon konventionaalinen suhde, eli tietyssä kielessä tietty ilmaus (muoto) on vakiintunut tarkoittamaan juuri tiettyä asiaa (sisältöä). Esimerkiksi suomessa tietynlaista eläintä sanotaan *kissaksi*, mutta muissa kielissä muoto on erilainen, kuten engl. *cat*, ruots. *katt*, unk. *macska* ja ven. кошка *(koška)*.
- Vapaus tilannesidonnaisuudesta, eli kielen avulla voidaan puhua asioista, jotka eivät ole läsnä tietyssä tilanteissa tai joita ei ole lainkaan olemassa.
- Kielikyvyn myötäsyntyisyys, eli ihmislapsella on synnynnäinen kyky omaksua kieli, jota hänen ympäristössään puhutaan.

Kielten luokittelu ja kielikunnat

Maailmassa on tuhansia kieliä. Tavallisesti arvio liikkuu 6 000 kielen paikkeilla. Se vaihtelee kuitenkin tuhansilla puoleen ja toiseen, koska kielen ja murteen välinen rajanveto on vaikeaa. Tässä ei pyritäkään täyteen johdonmukaisuuteen: esim. ruotsi, norja ja tanska lasketaan kolmeksi eri kieleksi, vaikka ne ovat keskenään melko hyvin ymmärrettävissä, mutta kiinan kieli ja arabian kieli lasketaan kumpikin yhdeksi kieleksi, vaikka murre-erot ovat niin suuret, etteivät kaikki kiinan puhujat ymmärrä toisiaan eivätkä kaikki arabian puhujat toisiaan.

Luonnolliset kielet luokitellaan:

- typologisesti tyyppeihin (lingvistinen typologia eli kielitypologia)
- genealogisesti kielikuntiin (historiallis-vertaileva eli komparatiivinen kielentutkimus)
- areaalisesti eli maantieteellisesti puhuma-alueiden sijainnin mukaan

Areaalista luokittelua tehdään siitä näkökulmasta, miten kielet ovat olleet kontaktissa keskenään. Kielet vaikuttavat toisiinsa helpoimmin sanojen ja sanontojen lainaamisella, mutta toisen kielen kieliopilliseen rakenteeseen vaikuttaminen vaatii intensiivisempää ja pitkäaikaisempaa kontaktia. *Kielialue* on maantieteellinen alue, jolla voidaan havaita kielikontakteista johtuvia yhteyksiä kielten rakenteessa. *Makroalueet* ovat hyvin laajoja kielialueita, joita yhden jaottelun mukaan maailmassa on kuusi. *Kieliliitolla* viitataan hyvin selviin vaikutuksiin eri genealogisiin ryhmiin kuuluvien kielten välillä. Tunnetuin kieliliitto on Balkanin kieliliitto, johon kuuluvilla kielillä on rakenteellisia yhtäläisyyksiä, jotka eivät johdu niiden kielisukulaisuudesta.[5]

Keinotekoiset kielet

Pääartikkeli: Keinotekoinen kieli

Kansainväliset apukielet

Kansainvälinen apukieli on keinotekoinen kieli, joka on kehitetty universaalikieleksi eli erikielisten ihmisten väliseksi apukeinoksi. Niiden taustalla on yleensä ihanteellisia pyrkimyksiä: on haluttu ratkaista maailman monikielisyyden aiheuttamat ongelmat ja pyritty maailmanrauhaan. Menestyksellisimmät apukielet perustuvat luonnollisiin kieliin. Sanasto perustuu yleensä romaanisiin tai germaanisiin kieliin, ja kieliopista on pyritty tekemään mahdollisimman yksinkertainen.[6] Tunnetuimpia apukieliä ovat:

- volapük (1880)
- esperanto (1887)
- ido (1907)
- novial (1928)
- interlingua (1951)
- lingua franca nova (1965)
- slovio (2001)

Formaalit kielet

Formaalisia kieliä ovat esimerkiksi propositiologiikka ja tietokoneen ohjelmointikielet. Toisin kuin luonnolliset kielet, ne ovat keinotekoisia. Formaaliset kielet on kehitetty tiettyjä tarkoituksia varten, joten niiden käyttömahdollisuudet ovat rajalliset luonnollisiin kieliin verrattuna. Symboleita on vähemmän kuin luonnollisissa kielissä, ja ilmaukset ovat täsmällisiä, kun taas luonnolliset kielet joustavat ilmaisutarpeen mukaan.[7]

Muita keinotekoisia kieliä

Osa keinotekoisista kielistä on taide- tai hupikieliä, kuten

- klingon
- quenya
- sindar
- kontinkieli

Katso myös

- Kielen omaksuminen
- Kielenhuolto
- Kielellinen käänne
- Kielifilosofia
- Kieli ja aivot
- Kuollut kieli
- Luettelo kielistä
- Luettelo kielistä puhujamäärän perusteella
- Vihellyskieli

Lähteet

- Karlsson, Fred: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Gaudeamus, 2008 (1. painos 1998). ISBN 978-952-495-071-8.

Viitteet

1. To Communicate With Apes, We Must Do It On Their Terms (https://www.pbs.org/wgbh/nova/article/to-communicate-with-apes-we-must-do-it-on-their-terms/) *www.pbs.org*. Viitattu 8.6.2020. (englanniksi)
2. Erin Wayman: Six Talking Apes (https://www.smithsonianmag.com/science-nature/six-talking-apes-48085302/) *Smithsonian Magazine*. Viitattu 8.6.2020. (englanniksi)
3. Karlsson s. 2.
4. Karlsson s. 12.
5. Ojutkangas, Krista et al.: *Johdatus kielitieteeseen*, s. 24, 33–34. Sanoma Pro, 2013. ISBN 978-952-63-2011-3.
6. Karlsson s. 4.
7. Karlsson s. 3.

Kirjallisuutta

- Anhava, Jaakko: *Maailman kielet ja kielikunnat*. Helsinki: Gaudeamus, 1998 (3. painos 2005). ISBN 951-662-734-X.
- Evans, Vyvyan: *The Language Myth. Why Language Is Not an Instinct?*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1-107-04396-1. (englanniksi)
- Kalliokoski, Jyrki & Kotilainen, Lari & Pahta, Päivi (toim.): *Kielet kohtaavat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009. ISBN 978-952-222-081-3.
- Piippo, Irina & Vaattovaara, Johanna & Voutilainen, Eero: *Kielen taju. Kieli, asenteet ja ideologiat*. Helsinki: Art House, 2016. ISBN 978-951-884-540-2.

Aiheesta muualla

Wikisitaatit

- Kielistä kiinni (http://www.solki.jyu.fi/kielistakiinni/index.htm). Jyväskylän yliopisto.

Noudettu kohteesta "https://fi.wikipedia.org/w/index.php?title=Kieli&oldid=19020415"

Sivua on viimeksi muutettu 4. heinäkuuta 2020 kello 02.59.

Teksti on saatavilla Creative Commons Attribution/Share-Alike -lisenssillä; lisäehtoja voi sisältyä. Katso käyttöehdot.
Wikipedia® on Wikimedia Foundationin rekisteröimä tavaramerkki.
Ongelma artikkelissa?